

Від часу здобуття Україною незалежності в 1991 р. СКУ докладає зусиль до того, щоб вона стала справжнім світовим координаційним центром українства, що є в інтересах як тих українців, які проживають в Україні, так і тих, які мешкають за кордоном [9]. Задля того, щоб ця Місія (і будь-яка інша) була ефективною, необхідно хотіти цього в першу чергу самим українцям і за це боротися.

1. *Бажан О.Г.* Конгрес українців Канади // *Енциклопедія історії України*: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. — К.: Наук. думка, 2009. — Т. 5: Кон — Кю. — С.14. — ISBN 978-966-00-0855-4.

2. Другий все-канадський конгрес українців Канади. Торонто, Онт. — 4, 5, 6 червня, 1946. — Накладом Комітету Українців Канади. — С. 161.

3. *Кучерук О.* Злучений Українсько-Американський Допомоговий Комітет // *Енциклопедія сучасної України* / Нац. акад. наук України, Наук. т-во ім. Шевченка, Ін-т енциклопедичних дослід. НАН України. — Ред. І. М. Дзюба (співголова), А. І. Жуковський (співголова) та ін.. — К.: Академперіодика, 2010. — Т. 10: 3 — Зор. — 712 с. — 10000 прим. — ISBN 978-966-02-5721-4. — С.623.

4. *Макар В.Ю.* Дипломатична діяльність Конгресу українців Канади. // *Науковий вісник дипломатичної Академії України*. _ Випуск 15. 2007. — С.437.

5. Мінінформ співпрацюватиме зі Світовим Конгресом Українців//«Укрінформ» Мультимедійна

платформа іномовлення України[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua/rubric-society/2072663-mininform-spivpracuvatime-zi-svitovim-kongresom-ukrainciv.html>

6. Наказ Міністерства освіти і науки України №1407л від 21.07.2016р. Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2016/07/18/nmon-1407-21072016.pdf>

7. Перший все-канадський конгрес українців Канади. — Вінніпег, Ман. — 22, 23, 24 червня, 1943. — Накладом Комітету Українців Канади. — С.37.

8. Прем'єр Канади візьме участь у засіданні Конгресу українців//«Укрінформ» Мультимедійна платформа іномовлення України [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

<http://www.ukrinform.ua/rubric-abroad/2091303-premer-kanadi-vizme-ucast-u-masstabnomu-zasidanni-kongresu-ukrainciv-kanadi.html>.

9. СКУ Головна//Офіційний сайт СКУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrainianworldcongress.org/index.php/id/231>

10. *Тихенко В.О.* Документи з історії Світового конгресу українців. //Огляд джерел та документальні нариси. 2016. — С. 268.

11. Центральний державний архів зарубіжної україніки, ф. 36, оп. 1, спр. 12, арк.8.

12. Центральний державний архів зарубіжної україніки, ф. 36, оп. 1, спр. 1, арк. 234

УДК 37.014.24(477:71):373(71=161.2)"19/20"

Інна Машкова

Співпраця вітчизняних і канадських освітян у контексті розвитку українського шкільництва Канади (кінець ХХ - початок ХХІ ст.)

У статті здійснюється історико-педагогічний аналіз розвитку співпраці вітчизняних та канадських освітян у кінці ХХ та на початку ХХІ століття, сучасного стану українознавчої освіти українських канадців. Автор підкреслює важливість і доцільність використання двостороннього педагогічного досвіду українських і канадських освітян стосовно методик викладання української мови як іноземної та інших українознавчих дисциплін, підвищення кваліфікації вчителів та їх участь у спільних проектах і програмах цих напрямків.

Ключові слова: українознавча освіта, канадський мультикультуралізм, двомовні програми, канадська українська мова, українська діаспора.

Inna Mashkova

Cooperation of Ukrainian and Canadian Educationalists in the Context of Ukrainian Schooling Development in Canada (End of the XX – Beginning of the XXI century)

The article analyzes the historical and pedagogical development and modern state of Ukrainian and Canadian educationalists' cooperation at the end of XX and the beginning of XXI century. It highlights different socio-cultural determinants and aspects of evolution of their interaction, the ways of improving of Ukrainian-language studies in Canada and Ukraine today.

Cultural development of Ukrainian Canadians, their efforts in preserving their national identity becoming an example of success for other ethnic groups in North America primarily through higher-quality educational system and diversified activities of the Ukrainian community in Canada are reflected.

Efforts and attempts of Ukrainian-Canadian educationalists resulted in high quality Ukrainian-language learning programs and methodology that are due to the cooperation of talented scientific and practical educational staff applying new innovative technologies. Since national self-identification is realized through the native language (mother tongue) its learning and practical using by the Ukrainian community in Canada for more than 100 years was the very challenge but due to the Ukrainian Diaspora activities and federal government support it is in Canada where Ukrainian-language studies are realized in the most effective way.

The author considers schooling to be an important factor of Ukrainian Diaspora self-identification and activities in Canada that promotes forming and maintaining national identity of new generations of Ukrainians abroad as an integral part of active

Ukrainians worldwide and emphasizes the prospective of the positive experience of multicultural education in Canada, their implementation into poly-cultural nations' education systems and the importance of further development of educational cooperation with Ukraine.

Key words: *Ukrainian-language Studies, Canadian Multiculturalism, Bilingual Programs, Canadian Ukrainian Language, Ukrainian Diaspora.*

У контексті демократизації суспільного життя в Україні, духовно-інтелектуального відродження українського народу, зростання його національної самосвідомості величезне значення має вивчення історичного досвіду та сучасних досягнень наших співвітчизників за кордоном, особливо української діаспори в Канаді. У період активних соціально-політичних процесів в сучасній Україні доцільно, на нашу думку, використовувати ще не досить оцінені надбання вчених освітян і практиків закордонного українства з його багаторічним досвідом згуртування. «Культурологічна парадигма, побудована на синтезі національного і загальнолюдського, значно посилить інтелектуальні, моральні, політичні характеристики суспільства, а українознавчі цінності формуватимуть сприятливе для розвитку людини соціокультурне середовище, консолідуватимуть націю», – підкреслює Г. Філіпчук [10, с. 29].

Великий внесок у співпрацю з канадськими освітянами протягом останніх десятиліть роблять українознавчі інституції України, такі як Науково-дослідний інститут українознавства, Центр українознавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, такі вищі навчальні заклади як Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Національний університет «Кієво-Могилянська академія», Львівський Національний університет імені Івана Франка, Центр канадознавства Національного університету «Острозька академія», Національний університет «Львівська політехніка» та інші.

Питання розвитку українського шкільництва та центрів українознавства в Канаді, навчання української мови в англomовному середовищі, навчального шкільного програмного забезпечення україномовних навчальних закладів тощо ґрунтовно аналізуються у працях українських учених Л. Божук, Ю. Заячук, С. Романюк, І. Руснака та інших дослідників. С. Романюк присвячено низку наукових досліджень і методичних праць рідномовній освіті в Україні і українській діаспорі (особливо канадській), тенденціям її розвитку на рубежі останніх століть, інноваційним підходам до мовної освіти [8]. Використання педагогічного досвіду українських канадців стосовно методики викладання української мови як іноземної для англomовних студентів, спільні проекти і програми в цьому напрямку досліджує Н. Гавдида, а Л. Карпинська велику увагу приділяє інноваційним стратегіям викладання, які використовують у процесі навчання майбутніх учителів в Канаді.

Період широкого впровадження ідей полікультурності в світові освітні системи (в Європі і на Північноамериканському континенті), у так званий глобалізаційний період, досліджує Н. Муқан. «Полікультурний компонент офіційної політики Канади дозволяє багатьом групам емігрантів та їхнім нащадкам зберегти рівень культури історичної батьківщини, – пише Н. Муқан. – Право мігрантів, представників національних меншин, на культурне

самовираження закріплено в освітніх програмах більшості провінцій Канади, влада яких підтримує і фінансує вимоги емігрантських громад «третьої мови» (українців, італійців, німців), забезпечуючи навчання рідною мовою [6, с. 146]».

Аналіз різних аспектів сучасного стану розвитку українського шкільництва Канади та його навчально-методичного й матеріального забезпечення знаходимо в наукових, навчально-методичних працях та звітах, у творчому доробку таких канадських учених, освітян як Оленка Білаш, Алла Недашківська, Христина Гудима, Роберт Де Лосса, Данило Струк та багатьох інших. Разом із тим сучасний стан і тенденції розвитку навчально-методичного забезпечення україномовних та двомовних програм в Канаді, їхнє значення для вивчення інших мов (особливо другої і третьої) потребує ще додаткового дослідження і в контексті співпраці освітян наших двох країн.

Українознавство, за визначенням Т. Усатенко – «специфічна інтелектуальна практика пізнання, осмислена система знань про фундаментальні основи українського буття, найзагальніші ментальні сутності, смисли, цінності, оцінки у ставленні до природи суспільства, духовного життя, про досвід у найширшому розумінні» [9, с. 11].

Українські канадські освітяни творчо використовують світову українознавчу теорію і практику, впроваджують основні надбання в освітній процес інших полікультурних держав. Принцип діалогу культур, безумовно, покладений в основу реалізації полікультурного підходу до сучасної українознавчої освіти в Канаді.

Ми можемо виокремити такі істотні особливості навчання української мови в сучасній Канаді: існування та розвиток такого феномена як канадсько-українська мова, розвинутий диференційований підхід до навчання, зумовлений різноманітністю груп учнів одночасно з їх невеликою чисельністю, взаємовплив канадських та українських методик на сучасному етапі розвитку обох країн, фундаментальні наукові дослідження канадських українознавців, які також допомагають представникам інших етнічних та національних спільнот у пошуку та підтримці їхньої національної ідентичності. Канадські вчені звертають особливу увагу на різні підходи до навчання дітей української мови в школах України, де діти перебувають у рідномовному середовищі, і Канади, де більшість дітей знаходяться в англomовному оточенні.

У теперішній час серед населення Канади можна виділити більш, ніж 100 чітких етнічних груп, періодичні видання яких виходять у світ на 60 мовах. Українські педагогічні часописи Канади регулярно друкують науково-методичні статті про передовий педагогічний досвід та розкривають методику викладання окремих українознавчих дисциплін або тем. На їхніх сторінках містяться методичні рекомендації щодо вивчення українознавчих дисциплін у державних і «рідних» школах, зразки

дидактичних завдань до уроків, тексти українських пісень і художніх творів.

Для більшості українських канадців українська мова не є рідною, але іноземною мовою, якою вони користуються час від часу. Дослідження показують, що, якщо мову не використовують ні вдома, ні в школі, то такі мінімальні знання не є достатніми для активного користування, а тому і для передачі наступному поколінню, що перетворює її з «рідної мови» на «мову у спадок». Учителі та викладачі мають враховувати особливості української мови діаспори, велику кількість місцевих діалектизмів, різницю в синтаксисі та фразеології у порівнянні з мовними стандартами сучасної України. «Канадському територіальному варіанту української мови та особливостям її взаємин з англійською в англомовному середовищі присвятив свої ґрунтовні монографії відомий український мовознавець Ю. Жлуктенко, – відмічає Н. Гавдида. – У 1973 році у співавторстві з Н. Тоцькою та Т. Молодід він опублікував підручник *Ukrainian*, що започаткувало методику викладання української мови як іноземної для англомовних студентів» [4, с. 241].

Зв'язки України із зарубіжними країнами розширюються у другій половині шістдесятих – на початку восьмидесятих років ХХ ст. за сприяння Українського товариства дружби і культурних зв'язків із зарубіжними країнами та Товариства культурних зв'язків з українцями за кордоном. Зважаючи на політичний устрій тодішньої України, перевага надавалася представникам робітничого соціалістичного напрямку, проте упродовж трьох останніх десятиліть ХХ століття, українська молодь із різних країн, в тому числі й із Канади, стажувалася в Києві, Львові, Івано-Франківську, Чернівцях і мала можливість вивчати українську мову, літературу та історію.

У 1978–1979 навчальному році було здійснено перший обмін із вченими Чернівецького державного університету, який заклав основи співпраці освітян Канади і України, зокрема Саскачевану й Буковини.

Заснований при Канадському Інституті Українських Студій (КІУС) в 1987 році Методичний кабінет Української мови (МКУМ, тапер – МЦУМ), та сучасний Центр україномовної освіти (ULEC – Ukrainian Language Education Centre) активно працюють над методикою викладання української мови для учнів середніх і старших класів загальноосвітніх закладів Канади, розробленням навчальних матеріалів для української двомовної програми. Під керівництвом О. Білаш, першого координатора цієї програми ще в 1977 році була створена джерельна бібліотека.

2 грудня 1991 року Канада першою із західних держав визнала незалежність України, а 27 січня 1992 р. між країнами були встановлені дипломатичні відносини.

Важливий діалог, що розпочався у 90-х роках ХХ століття засобами періодики, особливо з появою доступного Інтернету, між ученими і освітянами України та українського зарубіжжя, сприяє обміну досвідом і підвищенню кваліфікації педагогічних кадрів, розвитку і збагаченню національної освіти в українській діаспорі, а також інтеграції освітян України у світовий освітній простір.

Стан викладання української мови та розвиток матеріального забезпечення його на Північноамериканському континенті в кінці 90-х років ХХ століття детально проаналізовано Робертом А. де Лосса. Вчений підкреслює, що незважаючи на скорочення кількості студентів, які вивчають українознавчі дисципліни, зросли індивідуальні зусилля — явище, особливо підштовхнуте проголошенням незалежності України — і з'явилися нові програми із серйозними заявками на впровадження викладання української мови та українознавчих дисциплін, а вже засновані сайти розширили багато аспектів своїх програм [11].

Стаття О. Білаш та І. Кобеля «Як змінилася праця українських вчителів під впливом співпраці з канадськими вчителями?» висвітлює співпрацю канадських і українських освітян стосовно методики викладання українознавчих дисциплін у період з 1993 по 2007 рік [1, с. 35-37]. На початку дев'яностих років львівські педагоги отримали можливість звернутися до досвіду своїх канадських колег. Система освіти в Канаді тоді, як і сьогодні, заслужено вважалася однією з найкращих у світі, особливо це стосувалося підготовки педагогічних кадрів, а саме існування згуртованої численної української діаспори в Канаді стало потужним чинником для налагодження співпраці в освітній і науковій сферах.

У 1990 році доктор Оксана Вінницька (пізніше — почесний консул Канади в Україні) вперше відвідала Україну і розпочала роботу з організації курсів підвищення кваліфікації для українських вчителів разом з Надією Луців, директором Інституту професійного розвитку, заснованого в Торонто в 1992 році. Інститут професійного розвитку СКВОР (Світової координаційної виховно-освітньої ради Світового конгресу українців) був створений для професійної допомоги українським освітянам, наприклад, у формі щорічних літніх курсів підвищення кваліфікації у співпраці з місцевими освітніми закладами. Основним завданням цих курсів було передати багаторічний європейський та північноамериканський педагогічний досвід українським вчителям та долучити їх до друкованих, електронних ресурсів, методик, освітніх навчальних турів до Канади.

У 1992 році керівництво Львівського міського відділу освіти запросило О. Вінницьку організувати курси індивідуалізованого навчання для вчителів початкової школи. Перші курси професійного розвитку, які відвідали 125 вчителів із різних регіонів країни, були проведені у Львові в 1993 році. У цьому ж році було засновано кафедру українознавства (українських студій) при Оттавському університеті, а педагогічна конференція у Саскачевані проходила під девізом «Канада — Україна: реальність зв'язків у галузі освіти».

На жаль, у 1992 – 1994 роки через недостатній доступ до Інтернету українських учителів, інформація про курси ще не набула поширеності. До негативних моментів О. Білаш відносить також настороженість до нових нетрадиційних методик і підходів. Пізніше слухачам подобались і методи проведення самих курсів, основані на «групових видах діяльності у формі безперервного обміну інформацією, власним досвідом» [1, с. 43]. Упродовж 15 років кількість учасників курсів досягла вже кількох сотень, проте

перше наукове дослідження впливу курсів і методик на українських вчителів д-р О. Білаш мала можливість провести лише в 2007 році. До позитивних результатів вона відносить той факт, що слухачі курсів, які набували необхідних умінь і навичок, спочатку ставали асистентами канадських викладачів, а згодом вже могли самі проводити подібні курси.

У 1994 році міжнародні педагогічні конференції «Канада — Україна» відбулися в Одесі, Херсоні та Миколаєві, у 1995 році звітна конференція педагогів Саскачевану обговорювала особливості україномовної освіти в Канаді й Україні, шляхи подальшого поліпшення двомовного навчання в діаспорі, залучення до цієї справи учителів з України, а в 1996 р. ювілейна конференція, присвячена 30-річчю діяльності Товариства Вчителів української мови (Саскачеван), проходила під девізом: «Українська мова — мережа нагод». Треба відмітити, що в цьому ж році українська етнічна група ще входить до 10 етнічних груп Канади, що володіють національною мовою, проте перемістилася з п'ятого на восьме місце.

За даними О. Білаш, літні курси підвищення кваліфікації вчителів за канадськими методиками до 2003 року переважно проводились у Львові для місцевих педагогів і нечисленних слухачів із інших регіонів (навіть з ближнього зарубіжжя), проте вже в 2003 році їх успішно закінчили 140 вчителів з міста Чернівці і Чернівецької області. У 2004 році 104 вчителі з Василькова, Бердичева та Броварів пройшли літні учительські курси в місті Васильків Київської області, а в 2005 році 164 вчителі навчалися на таких курсах у Харкові. Координатором курсів була Надія Луців з Канади, а викладачами Мірка Вербови-Онух, Оксана Вінницька-Юсипович, Галина Дмитришин, Валентина Курилів, Богдан Колос, Ліда Любинська та Марійка Стадник, які всі працювали на громадських засадах, тобто безкоштовно [1, с. 37].

У 2007 році професор Оленка Білаш на запрошення Львівського національного університету імені Івана Франка провела інтенсивний двотижневий семінар із методики якісних досліджень у педагогіці для аспірантів і викладачів, що містив матеріал цілого семестру і відбувався з відривом від робочого та навіть сімейного життя слухачів [1, с. 37-38].

У той самий період хотілось би відзначити зусилля, витрачені Міністерством освіти і науки України при організації конкурсу читців «Мова солов'їна» для учнів українського зарубіжжя, Міжнародного конкурсу-фестивалю дитячої творчості «Всі ми діти твої, Україно!», у якому вже в 2007 році взяли участь 400 дітей.

Л. Божук виділяє певні форми опіки, які виробила українська держава над українознавчою освітою за кордоном на нормативно-правовій основі захисту прав та задоволення культурно-освітніх запитів закордонних українців [2]. Л. Божук також досліджує перспективи співпраці між діаспорою і громадськими організаціями України в освітній галузі на прикладі діяльності товариства «Україна – світ». Вона підкреслює, що, незважаючи на фінансові труднощі, саме Товариство ініціює у 1996 році розробку і прийняття Державної програми «Українська діаспора на період до 2000 року», Національної програми «Закордонне українство» на

період до 2005 р. та Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2010 р. На кінець першого десятиліття 2000-х рр. Товариство організовує і проводить щорічні семінари для вчителів українського зарубіжжя в Києві, три міжнародні науково-практичні конференції «Освіта в українському зарубіжжі: традиції та сучасний досвід» тощо [3, с. 147-148].

У 2009 році в Національній концепції співпраці із закордонними українцями мільйони українців зарубіжжя офіційно визнані «невід'ємною частиною світової української спільноти» [7, с. 53]. Державна програма співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року стала ще одним кроком вперед на шляху до плідного співробітництва також у галузі освіти.

Про традиції згуртування або ж консолідації української громади діаспори свідчить той факт, що більше, ніж у 60 країнах світу діють різні їхні громадські об'єднання. Наприклад, у 2013 році була заснована Ліга греко-католицьких жінок України, яка є українською філією Ліги українських католицьких жінок Канади, і приділяє велику увагу співробітництву в галузі освіти і культури.

Всеукраїнська вчительська конференція 2014 року, що проходила у м. Едмонтон, і справедливо вважалася нагальною та зумовленою потребами українського шкільництва не тільки в Канаді, а й в усьому українському зарубіжжі, показала необхідність пошуків обміну досвідом як учителів, так і менеджерів освіти, розробки нових методик викладання українознавчих дисциплін за межами України. Одним із результатів співробітництва між нашими двома країнами можна вважати працю у цьому напрямку викладачів «Львівської політехніки», які на цій конференції презентували свій підручник «Крок». За два роки, що передували Всеукраїнській вчительській конференції 2016 року, вони ще краще ознайомилися з потребами та специфікою канадських українських шкіл і створили нові учбові модулі для вивчення мови та розвитку усного мовлення, які в цьому році успішно проходять апробацію в українських школах міста Торонто. Цьогорічна конференція, розглядаючи стан україномовної освіти в Канаді та української діаспорної освіти, не обминула своєю увагою драматичні події боротьби України за незалежність, і розглядаючи необхідність збагачення змісту і методик викладання українознавчих дисциплін досвідом інших національних спільнот, підкреслила важливість діалогу з українськими освітянами України, особливо фахівцями з методики викладання української мови як іноземної.

Вільні он-лайн ресурси (oomRoom.ca) – це освітній Інтернет портал, головний офіс якого знаходиться у м. Едмонтон (Альберта), який працює під керівництвом Асоціації консорціуму українознавчого Інтернет-порталу (The Ukrainian Knowledge Internet Portal (UKiP) Consortium Association), створеного на початку 2000 р. в результаті співпраці Центру україномовної освіти, канадського уряду та різноманітних організацій спільноти. Це – консорціум організацій, зацікавлених у розвитку он-лайн ресурсів для вивчення української мови та культури, який координує міжпровінційну мережу інституцій, що розвивають і забезпечують

двомовні (українсько-англійські) навчальні он-лайн ресурси як для канадських шкіл (починаючи з дитячого садка до рівня 12 класу), так і для всесвітньої аудиторії.

Виходячи із сутності поняття «ресурсний підхід» як сукупності технологій, способів, прийомів забезпечення виявлення і використання ресурсів і розвитку потенціалів особистості [5, с. 8], ми можемо відзначити, що особистісно спрямована професійна діяльність канадських українських педагогів протягом останніх десятиліть призвела до успішного створення та постійного удосконалення методичних ресурсів навчання української мови та інших українознавчих дисциплін, якими користуються не тільки на Північноамериканському континенті, й поза його межами, а й в Україні.

Жива мова знаходиться у постійному розвитку і взаємодії з іншими мовами та різноманітними культурними й цивілізаційними явищами. Тому в сучасному технологічному світі дуже цікаво і корисно, до того ж швидко, можна здійснювати взаємний обмін інформаційними та навчально-методичними ресурсами між полікультурними країнами з багаторічними традиціями та державами, які прямують до полікультурності, завдяки глобалізаційним процесам, і де білінгвізм чи полілінгвізм щойно розпочали своє становлення.

Федеральний уряд Канади приділяє величезну увагу розвитку освіти країни, тому, орієнтуючись на цю полімовну, офіційно білінгвальну країну з її різноманітними численними навчальними програмами, ефективними високотехнологічними навчально-методичними ресурсами, доцільно не тільки використовувати досвід канадських освітян для оптимізації навчання рідних та іноземних мов (особливо другої мови) в інших багатомовних країнах, таких як Україна, а й робити свій внесок у розбудову нових освітніх напрямів у новому полікультурному світі, що невпинно розвивається.

1. Білаш Оленка, Кобель Ігор. Як змінилася праця українських вчителів під впливом співпраці з канадськими вчителями? / О. Білаш, І. Кобель // Українська мова у світі, – Львів, 2012. [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua>

2. Божук Л. Освітні аспекти в українському зарубіжжі: концептуальні підходи та практика втілення / Людмила Божук // Українознавчий альманах : наук. вид. – К., 2011. – Випуск 3. – С. 131-139.

3. Божук Л. Перспективи співпраці між діаспорою і громадськими організаціями України (на прикладі діяльності товариства «Україна – світ») в освітній галузі / Людмила Божук // Наукові записки. Серія «Історичні науки». – Випуск 21. – К., 2013. – С. 142-148.

4. Гаєдида Наталія. Особливості вивчення української мови в англomовному середовищі Канади / Наталія Гавдида // Українознавчий альманах : наук. вид. – К., 2014. – Випуск 17. – С. 241-243.

5. Микитюк С. О. Теоретико-методичні засади ресурсного підходу до професійної підготовки майбутнього вчителя : авторефер. дис ... докт. пед. наук : 13.00.04 / С. О. Микитюк ; Тернопільський нац. пед. університет ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2013. – 42 с.

6. Муқан Н. В. Світовий та канадський досвід багатокультурності [Текст] / Н. В. Муқан // Нові технології навчання. Наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – Київ-Вінниця, 2011. – Вип. №67. – Частина 1. – С. 144-147.

7. Національна концепція співпраці із закордонними українцями // Інформаційно-аналітичні матеріали до парламентських слухань на тему «Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці». – К., 2009. – 63 с.

8. Романюк С. З. Рідномовна освіта в Україні і українській діаспорі: тенденції розвитку на рубежі століть / С. З. Романюк / Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, 2014. Педагогічні науки. Випуск 4. [Електронний ресурс] Режим доступу : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe

9. Усатенко Т. П. Епістемологія українознавства: педагогічний контекст : [монограф.] / Т. П. Усатенко. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 128 с.

10. Філіпчук Г. Г. Культурологічна основа сучасної школи / Г. Г. Філіпчук // Розвиток особистості в полікультурному освітньому просторі : Зб. Матеріалів Міжнародного конгресу Слов'янські педагогічні читання. – Черкаси : Вид-во ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2005. – С. 26-29.

11. Robert A. De Lossa (2000) Collegiate Ukrainian Language Teaching and Material Development in the United States in the Late 1990s. Bloomington, IN.

УДК 343.211.3:061.2(477) “1976/1991”

Радомир Мокрик

Український Гельсінський рух (1976-1991): правозахисний, культурний та державотворчий аспекти

Розглянуто передумови та становлення перших правозахисних організацій в Україні в період хрущовської «відлиги». Проаналізовано виникнення Гельсінського руху в Європі після конференції в Гельсінкі 1975. Досліджено проблеми організації Гельсінської Групи в Українській РСР та її взаємодію з іншими аналогічними групами на теренах СРСР та поза його межами. Висвітлені особливості українського гельсінського руху в європейському контексті. Окреслено основні напрями та специфіку діяльності Української Гельсінської Групи в умовах тоталітарного режиму СРСР. Розглянуто основні соціальні та політичні зміни в СРСР, які дали змогу правозахисному рухові перейти в політичну площину. Розкрито основні форми діяльності Української Гельсінської Спілки та їхню відмінність від діяльності Української Гельсінської Групи. Досліджено спроби взаємодії з Заходом та реакцію Заходу на трансформацію правозахисного руху в політичний рух. Проаналізовано наслідки діяльності Гельсінського руху для становлення та функціонування незалежної української держави.